

УДК: 94:286(438)“1921-1939”

Л. І. Бородинська

РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОГО РУХУ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН В УМОВАХ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

У середовищі євангельських християн міжвоєнної Польщі відбувається розвиток молодіжного руху, представленого гуртками та відділом молоді, що займалися духовно-просвітницькою та благодійною роботою.

Ключові слова: Польща (1918-1939), євангельські християни, молодіжний рух.

На сучасному етапі розвитку протестантської конфесії, за твердженнями дослідників, поповнюються переважно за рахунок сімей віруючих, що спонукає протестантів активізувати просвітницьку, виховну, а також місіонерську діяльність, спрямовану на молоде покоління. Найчисельніша протестантська спільнота в Україні – євангельські християни-баптисти – реалізує такі прагнення у таких формах роботи, як молодіжні та підліткові клуби і табори, спортивні організації, фестивалі, соціальні акції та ін. [1, с. 306]. Активність протестантів у цьому напрямку діяльності актуалізує дослідження молодіжного руху євангельських християн на етапі становлення цієї конфесії на українських землях, що входили до складу міжвоєнної Польщі.

Становлення євангельських християн на західноукраїнських та західнобілоруських землях започатковано у 1909 р. заснуванням першої спільноти у м. Ковелі. 1921 р. розпочався процес інститування перших 19 громад у Союз євангельських християн на Волині. Утворення союзу сприяло становленню більш тісних внутрішніх взаємозв'язків, чисельному й організаційно-структурному росту спільноти, досягненню її легалізації, активізації роботи, що мало позитивний вплив на формування толерантних взаємовідносин як з державними органами влади, так і з іншими конфесіями.

Взаємини зі спільнотою баптистів призвели до утворення у 1923 р. Об'єднання слов'янських громад євангельських християн і баптистів у Польщі (з 1925 р. Союз), а в 1927 р. – до усамостійнення євангельських християн в окремій структурі – Союзі слов'янських громад євангельських християн у Польщі.

Організаційне структурування спільноти євангельських християн відбувалося поетапно, на з'їздах Союзу. Зміст діяльності євангельських християн забезпечували відділи за напрямками роботи, найбільш діяльними з яких були молодіжний, жіночий та регентський відділи. Це було зумовлено соціальною структурою громад (більшість євангельських християн становили жінки і молодь), богослужбовою необхідністю (одним із невід'ємних елементів богослужіння були спів та музика) та одним із протестантських постулатів про любов до ближнього (благодійна діяльність жіночих гуртків).

У процесі структурної систематизації спільноти євангельських християн проходило унормування життєдіяльності молоді. У Союзі слов'янських громад євангельських християн було утворено відділ молоді, який скеровував молодіжним рухом і сприяв утворенню гуртків у громадах, забезпечував різноманітні виховні та місіонерські заходи [2, арк. 31].

Організована діяльність молодих євангельських християн почалася ще в середині 20-х років ХХ ст. Відомо, що у Польщі існував Союз молоді євангельських християн і баптистів. Очевидно, його започатковано на конференції молодих членів Союзу слов'янських євангельських християн і баптистів, яка проходила в м. Бресті у вересні 1925 р. [3, с. 28]. Із архівних матеріалів відомо, що одними із перших молодіжних лідерів євангельських християн були Володимир Гусарук і Петро Троян із м. Рівного та Владислав Габрієлев із м. Баранович [4, арк. 20]. У 1927 р. Союз молоді євангельських християн і баптистів, було реорганізовано у відділ молоді при Союзі слов'янських громад євангельських християн і баптистів у Польщі.

Молодіжну євангельську діяльність підтримував відомий протестант В. Марцинковський, голова Студентського християнського руху в Росії. На одному із з'їздів він наголошував на важливості сприяння молодіжній діяльності в громадах, мотивуючи це активністю молоді в поширенні євангельських ідей [5, арк. 37].

Керівництво Союзу заохочувало активізацію молодіжної діяльності але, підтримка від місцевих громад була незначною. На VI з'їзді Союзу в 1928 р. П. Троян, звітуючи про діяльність молодіжного відділу, зазначав, що молодіжний рух переживає кризу. Однією із причин такого стану справ він вважав неспроможність молоді самостійно приймати рішення і нести відповідальність за взяті на себе зобов'язання, а також відсутність взаємозв'язку із центром у координації роботи. За ініціативою О. Ничипорука з'їзд прийняв рішення активізувати роботу місцевих громад, зобов'язавши пресвітерів сприяти утворенню молодіжних гуртків [4, арк. 23].

На початку 30-х років ХХ ст. ситуація у молодіжному русі значно покращилася. Союз працював над проблемою духовного утвердження та удосконалення молоді. Прикладом цього став 9-й з'їзд Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі у 1933 р., де було затверджено нову програму духовної діяльності Союзу, у якій йшлося про розширення напрямків функціонування гуртків, зокрема, молодіжних [6, с. 240–241].

Відділ молоді включав у себе гуртки, які діяли при більшості громад. Найчисельніші з них знаходилися у м. Рівному, м. Луцьку, м. Здолбунові, м. Ковелі, а також с. Більові та і с. Малеві. За офіційними даними

Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі станом на 1939 р. у Союзі діяв 71 гурток молоді на базі 82 громад, що входили до Союзу [6, с. 228–235]. До союзного відділу молоді входили регіональні молодіжні відділи, серед яких були найчисельніші Луцький, Ковельський та Рівненський [6, с. 244].

З метою унормування та удосконалення роботи в 1935 р. відділом молоді було укладено «Статуту християнської молоді при євангельських церквах» [7].

Згідно зі статутом найвищим керівним органом відділу було вільне зібрання, яке обирало правління і ревізійну комісію. Останні звітували про виконану роботу перед вільним зібранням.

Адміністративними органами у структурних підрозділах відділу молоді були правління. До складу Правління входили: президент, віцепрезидент, скарбник, секретар, керівники секцій відділу [7, с. 12]. Наприклад у Рівненському регіональному відділі молоді правління складалося з трьох чоловік: президент – І. Козачук, секретар – В. Сніціковський, скарбник – Я. Адамюк [8].

До повноважень правлінь входило ухвалювати плани роботи молодіжного руху, опікуватися членами гуртка. Також правління відповідали за зв'язки з іншими гуртками (гуртки жінок, регентів). Правління здійснювали прийом та виключення із членів гуртків, приймали звіти від керівників секцій, а також проводили наради з керівниками гуртків. На засіданнях членів правління, які відбувалися два рази на місяць, обговорювали поточні справи, підводили підсумки проведеної роботи [7]. Ревізійна комісія була контролюючим органом, до якого входили переважно дякони чи проповідники, котрих призначала церковна рада, а її рішення, відповідно, затверджувало вільне зібрання.

При відділах і гуртках молоді функціонували секції, в яких міг брати участь кожен бажачий віруючий віком від 16 до 35 років. Діяли такі секції: 1) духовно-літературна, 2) освітньо-виховна, 3) хорова, 4) музична, 5) опікунська, 6) праці, 7) господарча. За потребою могла створюватися рільнича секція [9]. Причому, наявність усіх 8 секцій у відділі чи гуртку не була обов'язковою. Так, наприклад, у Рівненському відділі було 3 секції: 1) літературна на чолі з Я. Адамюком та М. Бондарем з м. Рівного, 2) хорова на чолі з П. Бахором з с. Басів-Кут, 3) проповідницька, до якої було обрано Я. Адамюка, М. Уляніна із с. Омеляни, Н. Бесарабу з с. Городища і В. Кокіля із с. Сергіївки. Ці секції були утворені на організаційному зібранні Рівненського відділу молоді, яке відбулося 14 січня 1936 року у с. Городище біля м. Рівного [8].

Відповідно до напрямку діяльності секції визначалися і форми й методи її роботи. Так, у духовно-літературній секції вивчали художні твори духовно-повчального змісту, готували реферати; у освітньо-виховній секції навчали початків читання, письма, християнської етики; у хоровій секції навчали нот і хорового співу; у музичній – гри на різних музичних інструментах; опікунська секція, надаючи матеріальну і моральну допомогу, турбувалася про духовно і тілесно хворих, допомагала тим, хто знаходився у лікарнях, тюрмах; на секції праці навчали вишиванню, шиттю, крою, малюванню, кресленню та ін.; учасники господарської секції дбали про порядок у молитовному будинку під час зібрань, організованих гуртками урочистостей, вечерей любові. Рільнича секція створювалася для допомоги тим, хто хотів удосконалити техніку ведення садівництва та городництва. Переважно така допомога надавалася шляхом публікацій необхідної інформації у друкованому органі «Ewangeliczny Chreścjanin» («Євангельський християнин») [10].

Молодіжні секції тісно співпрацювали з іншими відділами, такими як відділ жінок та відділ регентів. Прикладом такої співпраці може слугувати робота, яку здійснювали хорова і музична секції спільно з відділом регентів. Вони проводили курси навчання регентів, організовували оркестри. Секція праці, опіки хворих і старих та секція господарства співпрацювали з відділом жінок. Вони проводили ярмарки з метою розпродажу виробів ручної роботи, відвідували хворих, організовували благодійні вечори, спільні зібрання тощо. Такі зібрання молодіжного і жіночого відділів проходили у с. Більові Волинського воєводства [11].

Робота секцій реалізовувалася за допомогою молитовних, літературних, біблійних та освітньо-виховних зібрань, які організовувала молодь.

Реалії молодіжної діяльності євангельських християн на початку 20-х років яскраво ілюструє лист молодіжного лідера В. Гусарука до редакції протестантського журналу «Верность» у 1931 р.: «Пам'ятаю поля зелені, тинисті ліси, срібні ріки, сонні болота, тріскучі морози, снігові замети, білі рівнини – все проходили. Несла сила пробудження. Чисельні зібрання в задушливих селянських хатах, в сільських школах, в садках, на похоронах, при хрещеннях. Стіл покритий білою скатертиною, дерев'яні лавки під яблунями, грушами, вишнями – сотні слухачів [12]».

Володимир Гусарук пригадував у листі особливості власних місіонерських молодіжних подорожей: «Вагон набитий солдатами. Лайка, крик, а ми, бувало, заспіваємо: «Мир, полный мир, и там, где суета». Затихнуть і слухають люди, знімають шапки, перестають курити, зітхають. Плачуть бідні солдати, змучені війною. Роздаємо брошури. Дякують і просять співати. У селах нас били, арештовували, гнали етапом; холодні камери, радість звільнення і повернення у рідні громади. Не було власних рахунків, не було думок про кар'єру, мовчало своє «я». То було істинне свято в Христі [12]».

У дні великих християнських свят євангельські християни проводили урочисті зібрання. Характерно, що на таких зібраннях часто були запрошеними та присутніми представники інших конфесій. Очевидно, тоді й відбувалися міжконфесійні спілкування молоді та обмін досвідом, питаннями духовного співжиття тощо. Тогочасна періодика яскраво ілюструє, що найчастіше такі зібрання проводились у таких населених пунктах Волинського воєводства, як м. Рівне, с. Більов, с. Сергіївка, м. Здолбунів, с. Пісників, с. Городище.

Так, у травні 1935 р. в Рівному відбулося урочисте зібрання на тему «Христос є життя християнської молоді». У зібранні брали участь пресвітер Рівненської церкви О. Ничипорук та Ф. Венцкевич з м. Ковеля. У

літературно-вокальній частині зібрання молоді хлопці і дівчата ілюстрували Біблію, читали вірші, виконували духовні піснеспіви хором під акомпанемент музичних інструментів [12]. Подібна урочистість проходила 29 квітня 1935 р. у Здолбунівській громаді, керівником якої був О. Касьянчук. Окрім місцевої молоді були запрошені молоді люди із околиць міста. Також на зібрання приїхали пресвітери Ф. Венцкевич з м. Ковеля та Й. Зайчек із с. Миротина.

Зважаючи на програму зібрань та інтерес слухачів, припускаємо, що причиною довготривалих зібрань була не тільки терпеливість її учасників, а й те, що подібні зібрання, давали можливість духовного спілкування членів різних протестантських утворень. На зібраннях молоді люди у процесі спілкування ділилися досвідом роботи, духовними здобутками.

Один із молодіжних і церковних діячів Волині Аксентій Збирун згадував про літературне зібрання, яке відбулося в 1935 р. в селі Свинюхи Горохівського повіту і містило 33 номери програми (4 проповіді, 13 пісень, 15 віршів). Проводилися також вечори музики і співу. Один із таких заходів відбувся 4 грудня 1931 р. у с. Пітушкові за участю 100 осіб. У хаті вже згаданого нами Аксентія Збируна проходила співанка, а ввечері у жителя села Мельничука відбулося зібрання. Цей захід мав продовження наступного дня, коли пітушківські хористи відвідали молодіжне зібрання в с. Малеві. Подібні відвідини були неодноразовими. Відомо, що 24 січня 1932 р. в с. Пісникові відбулося молодіжне спілкування, а 4 лютого пісниківський хор перебував на зібранні в с. Дорогостаї. 19 січня 1933 р. цей хор з різдвяною програмою брав участь у молодіжному зібранні в с. Мощаниці [14, с. 14].

Одним із найпоширеніших засобів вираження творчих можливостей молоді євангельських християн були музика та спів. Саме тому для молодих людей актуальною була діяльність регентських курсів. Окрім засобів підвищення музичної освіти, курси давали можливість молоді реалізовувати потреби у спілкуванні та духовному зростанні. Під час регентських курсів слухачі могли на практиці застосовувати набуті вміння, беручи участь в організації євангелізаційних богослужінь та літературних вечорів. Часто на таких зібраннях євангельські християни декламували поезію чи прозові уривки із повчальним змістом. Музичний і літературний напрямки діяльності сприяли розвитку талантів молодих людей та задоволенню творчих, естетичних та релігійних потреб молоді.

Відділ молоді організував також злети, які були зібраннями всепольського значення. Такі молодіжні форуми відбулися у м. Луцьку, м. Рівному та с. Малеві. Перший зліт молоді президент Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі Людвіг Шендеровський описав у своїй книзі «Євангельские християне...» наступним чином: «Зліт відбувся в 1935 році у місті Луцьку на свято Трійці. Зібрання молоді проходили у великому залі місцевого кінотеатру, що вміщав більше 1000 чоловік, і були переповнені. У цих зібраннях брав участь спільний хор, об'єднаний із декількох хорів, більш ніж 100 співаків під керівництвом Л. Шендеровського (сина). Прекрасний спів цього великого хору веселив серця присутніх, а живі свідчення молодих благовісників закликали молодь до Христа. Це були збудовуючі і благословенні зібрання [6, с. 245]». На думку учасника описаного злету А. Осіпова, цей захід у м. Луцьку був важливим в організаційному плані, адже учасники апробували свої можливості і визначили напрямки майбутньої діяльності. Учасники зльоту для покращення діяльності молоді вирішили видавати духовно-літературні програми для молодіжних зібрань, редагування яких було доручено Б. Ставинському. На згаданому злеті також було обрано організаторами молодіжних гуртків П. Сінковця, А. Куца, З. Юркевича, М. Куценка, М. Самсонюка [15, с. 9–10].

Другий всепольський молодіжний зліт, який за кількістю учасників та організацією перевершив попередній відбувся 31 травня – 1 червня 1936 р. в м. Рівному. На зльоті був присутнім і виступаючим із проповіддю представник Євангельсько-аугсбурзької церкви із м. Варшави Г. Бурхардт. Крім співу, декламацій, оповідань і оркестру молодь прослухала записану на платівку проповідь вже померлого в 1935 р. лідера євангельських християн Івана Проханова. Учасники Рівненського зльоту відвідали Здолбунівську громаду і здійснили спілкування із її молоддю [16]. Аналогічним був третій зліт молоді, що відбувся в 1937 р. на базі великої сільської громади євангельських християн с. Малєво [6, с. 235].

Отже, різноманітні напрями та форми діяльності молоді євангельських християн сприяли її згуртуванню і цілеспрямованості у духовному утвердженні. У процесі становлення і розвитку молодіжні об'єднання структуризувалися у єдину систему спільноти євангельських християн. Найвищою структурною одиницею молодіжного напрямку діяльності був відділ молоді, який включав у себе регіональні відділи, що у свою чергу об'єднували гуртки. Молодіжний рух розвивав свою діяльність у духовно-просвітницькому та благодійному напрямах, що найбільш відповідало потребам євангельських християн, більшість яких складало незаможне населення західноукраїнських та західнобілоруських земель.

Джерела та література

1. Яроцький П. Стан пізньопротестантських конфесій / П. Яроцький // Україна релігійна: колективна монографія. – Книга перша: Стан релігійного життя України. – К., 2008. – С. 302 – 331.
2. Protokół VIII Zjazdu Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan w Polsce, odbytego w m. Równem w dniu 29-31 maja 1931 r. – ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1600, арк. 27–33.
3. Баптизм и баптисты (социальный очерк). – Минск: Изд-во «Наука и техника», 1969. – 319 с.
4. Protokół VI Zjazdu Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów w Polsce, odbytego w m. Równem w dniu 7–9 czerwca 1928. – ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1600, арк. 19–26 зв.
5. Protokół 5-go zjazdu Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów w Polsce, odbytego w Równem 2–5 czerwca 1927. – ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 2050, арк. 33–41.

6. Шендеровский Л. Евангельские христиане. Возрожденное евангельское движение в исторической христианской церкви: исторический очерк (XIX-XX вв.) / Людвиг Шендеровский. – Торонто: Издание Канадского Союза евангельских христиан. – 1980. – 517 с.
7. Statut chrześcijańskiej młodzieży przy ewangelicznych zborach // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1936. – № 1. – S. 12–14.
8. Organizacja Rówieńskiego Oddziału Młodzieży Ewangelicznych Chrzescijan. // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1936. – № 2. – S. 7.
9. Osipow A. Gospodarstwo Ewangeliczne / Anatol Osipow // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 1–2. – S. 21.
10. Dział rolniczy // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 3. – S. 24.
11. Uroczystość w Bielowie // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 7. – S. 13.
12. Наблюдательная вышка // Верность. – 1931. – № 6–7. – С. 24.
13. Więckiewicz Fr. Kilka słów o uroczystości Młodzieży w Równem / Fr. Więckiewicz // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 6. – S. 12.
14. Наконечний П. Життя поєднане з церквою / П. Наконечний // Свічник. – 1999. – № 3. – С. 12–14.
15. Osipow A. Dział młodzieży. Zlot Młodzieży Ewangelicznych Chrzescijan / Anatol Osipow // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1935. – № 1–2. – S. 9–10.
16. 2-gi Zlot Młodzieży Ewangelicznych Chrzescijan w Polsce // Ewangeliczny Chrzescijanin. – 1936. – № 3. – S. 5–7.

Бородинская Л.И. Развитие молодежного движения евангельских христиан в условия междувоенной Польши

В среде евангельских христиан междувоенной Польши происходило развитие молодежного движения, представленного кружками и отделом молодежи, которые занимались духовно-просветительской и благотворительной работой.

Ключевые слова: Польша (1918-1939 гг.), евангельские христиане, молодежное движение

Borodynska L.I. Development of Evangelic Christians youth motion under the conditions of intermilitary Poland

In the intermilitary Poland Evangelic Christians environment the development of the youth motion is presented by group circles as well as the department of youth, that are engaged in spiritually-educational work and charity.

Key words: Poland (1918-1939), Evangelic Christians, youth motion.

УДК: 94(430):329.14

О. Р. Давлєтов

ГЕРБЕРТ БАККЕ – ОСТАННІЙ МІНІСТР ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ПОРТРЕТУ МАЛОВІДОМОГО «ВБИВЦІ ЗА ПИСЬМОВИМ СТОЛОМ»

Стаття присвячена висвітленню політичного портрету і діяльності Герберта Бакке – міністра продовольства та сільського господарства Третього рейху.

Ключові слова: Третій рейх, НСДАП, освіта, націонал-соціалізм.

Інтерес до проблеми вивчення генези німецького варіанта фашизму виник серед науковців світу відразу після зародження цього явища. На сьогодні історіографія фашизму вже представлена великою палітрою досліджень, причому найбільшу увагу істориків за минулі десятиліття привертала сюжети пов'язані зі створенням масової бази, висвітлення політичних портретів нацистської еліти, ідеологічних передумов, власне механізму існування тоталітарної диктатури НСДАП тощо [1]. Кількість наукових розвідок вже давно сягнула позначки 40 000 позицій.

Час існування нацистського панування в Німеччині (1933-1945 рр.) – один з найбільш досліджених на сьогодні епізодів німецької історії. У порівнянні з ним, не так багато наукових розвідок присвячено періоду існування націонал-соціалізму в Веймарській Республіці (1919-1933 рр.) – періоду, який зі слів Германа Герінга вважається власне «бойовим часом» НСДАП [2]. Саме тому, в даному дослідженні, автор вирішив зупинитись на біографії одного з маловідомих нацистських функціонерів веймарської доби – Герберта Бакке, політичного діяча, який обійняв дуже значну посаду у Третьому рейху – став другим та останнім міністром продовольства та сільського господарства у нацистській державі.

Річ у тому, що незважаючи на вагомий обсяг вже існуючих робіт присвячених нацизму, історики все ще мають чисельні лакуни з цієї проблематики. Наприклад, не існує ще загальноновизнаного трактування щодо термінів «фашизм» чи «нацизм»; маловивченими «залишаються методи, засоби, прийоми поширення нацистської ідеології» [3, с.127], також не розкрита і «проблема співвідношення в нацистській системі панування методів терору, пропаганди та організаційно-політичного впливу, їх взаємозв'язки і взаємодію у різні періоди існування режиму» [4, с.92]. Однією з таких лакун сучасної вітчизняної історіографії